

การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษาวิทยุชุมชนในเขตภาคกลาง

หม่อมหลวงสรสิริ วรวรรณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14-3306-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ANALYSIS OF KNOWLEDGE MANAGEMENT OF COMMUNITY LEARNING RESOURCES :
CASE STUDIES OF COMMUNITY RADIO IN THE CENTRAL REGION

M.L. Sornsiri Voravarn

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic year 2005

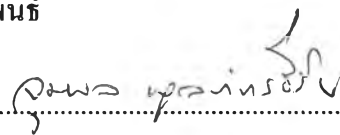
ISBN 974-14-3306-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษาวิทยุชุมชนในเขตภาคกลาง
โดย	หม่อมหลวงสรสรี วรวรรณ
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

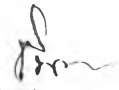

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พงษ์สิทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์)

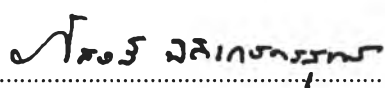
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัสวาลี นิติเกษตรสุนทร)

หม่อมหลวงสรสิริ วรวรรณ : การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษา
วิทยุชุมชนในเขตภาคกลาง. (ANALYSIS OF KNOWLEDGE MANAGEMENT OF COMMUNITY
LEARNING RESOURCES : CASE STUDIES OF COMMUNITY RADIO IN THE CENTRAL
REGION) อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ
236 หน้า. ISBN 974-14-3306-9.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและจำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ชุมชน วิเคราะห์การจัดการ
ความรู้ และนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ประเภทวิทยุชุมชนในเขตภาคกลาง
โดยใช้การวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนามในจังหวัดอ่างทองและสระบุรี

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. จังหวัดอ่างทองมีแหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์จัดตั้งขึ้นมากที่สุด
รองลงมา คือ ประเภทบุคคล ประเภทสื่อวัสดุอุปกรณ์ และประเภทกิจกรรม ตามลำดับ จังหวัดสระบุรีมีแหล่งการ
เรียนรู้ประเภทบุคคลมากที่สุด รองลงมาคือ ประเภทสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์จัดตั้งขึ้น ประเภท
สื่อวัสดุอุปกรณ์ และประเภทกิจกรรม ตามลำดับ สำหรับวิทยุชุมชนซึ่งจัดอยู่ในแหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่ออุปกรณ์
ได้พยายามต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดผ่านการจัดกิจกรรมปฏิบัติการต่างๆในชีวิตประจำวัน โดยมีการจัด
อบรมสัมมนา การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชน รวมทั้งได้มีการยื่นหนังสือต่อรัฐบาล

2. ผลการวิเคราะห์การจัดการความรู้ของวิทยุชุมชนในฐานะผู้ส่งสาร ด้านผู้บริหารจัดการ พบว่า เจ้าของ
และ/หรือผู้บริหารวิทยุชุมชนทั้งสองจังหวัดเป็นคนในชุมชน แต่กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหาร
จัดการมีความแตกต่างกัน ด้านการผลิตรายการ พบว่า มีการนำวิธีการจัดผังรายการจากวิทยุกระแสหลักมาใช้ แต่
เนื้อหาสาระเป็นเรื่องของชุมชน และใช้วิธีการนำเสนอแบบบันเทิงสอดแทรกสาระ ด้านอุปกรณ์/สิ่งของ ใช้
เครื่องมือที่ไม่ซับซ้อน ด้านงบประมาณ ได้รับการสนับสนุนในรูปของเงิน สิ่งของ อุปกรณ์จากชุมชน วิทยุชุมชน
แสวงหาความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน สร้างความรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับวิธีการ จัดเก็บ
ข้อมูลและสืบค้นความรู้ในรูปของเอกสาร แผ่นบันทึกข้อมูล และความจำ การถ่ายโอนความรู้และการใช้
ประโยชน์จากความรู้ของวิทยุชุมชน ใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลและกลุ่มทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ สำหรับ
ชุมชนในฐานะผู้รับสาร พบว่า เกิดมโนธรรมสำนึกระดับหนึ่งในเรื่องการเรียนรู้จักคุณค่าในตนเอง และการช่วยเหลือ
ส่วนรวม

3. แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของวิทยุชุมชน มีข้อเสนอว่าควรสร้างระบบการจัดการความรู้ของ
ชุมชนให้มีความสัมพันธ์กับแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ให้วิทยุชุมชนเป็นสื่อกลางของเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆที่
สามารถเข้าถึงได้ง่าย ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ตลอดจนพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความ
ตระหนักรู้ มีวิธีคิดแบบวิพากษ์ โดยควรใช้การเสวนาซึ่งเป็นวิธีการศึกษาเพื่อการปลดปล่อย

ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา 2548 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4484619927 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD: KNOWLEDGE MANAGEMENT / COMMUNITY LEARNING RESOURCES / COMMUNITY RADIO

SORNSIRI VORAVARN, M.L. : ANALYSIS OF KNOWLEDGE MANAGEMENT OF COMMUNITY LEARNING RESOURCES : CASE STUDIES OF COMMUNITY RADIO IN THE CENTRAL REGION.

THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. CHANITA RUKSPOLLMUANG, Ph.D, THESIS COADVISOR : ASSOC. PROF. KANJANA KEAWTHEP, Ph.D, 236 pp. ISBN 974-14-3306-9.

The objectives of this study were to survey and classify learning resources as well as to analyze knowledge management and propose guidelines for developing knowledge management of community radio in the central region. Documentary research and field study in Angthong and Saraburi provinces were employed.

Findings of the research were as follows:

1. Most of the learning resources in Angthong province were natural and man-made. Resource person, media and technology, and learning activities were also found. Learning resources in Saraburi province were local person, natural and man-made resource, media and technology, and learning activities respectively. Community radio, which was classified as media learning resources, have been struggling for its position through activities in every day's lives using training seminar, newspaper, and, sometimes, submitting petition to the government.

2. Analysis of community radio as sender of knowledge management found that the owners and radio executive members in both Angthong and Saraburi provinces were local people. However, there were differences in the process of community participation. Broadcasting programs might be conventional but community lives were integrated as edutainment program in the broadcasted content. Community radio rarely used hi-technological equipment. Usually, its expenses and equipment were supported by the community. Knowledge disseminated were mainly "know-how". It was sought both inside and outside community and recorded in document or database, as well as memorizing. Interpersonal and intergroup communication were used in transferring and utilizing knowledge, either intentionally and unintentionally. The community, as knowledge receiver, had been morally provoked through their sense of self-worthiness and public awareness.

3. As for guidelines to develop knowledge management of community radio, it was proposed that there should be linkages between knowledge management system and learning resources in the community. Community radio should function as the learning web that could be easily accessed. Community participation should be encouraged. Moreover, awareness and critical thinking of the community members should be developed through dialoguing as a means for liberatory education.

Department Educational Policy, Management, and Leadership

Field of study Development Education

Academic year 2005

Student's signature.....

Advisor's signature.....

Co-advisor's signature.....

Sornsi Voravarn
Chanita Rukspolmuang
Kanjana Keawthep

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก รศ. ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ. ดร. กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รวมทั้งคณะกรรมการสอบ ได้แก่ ผศ. ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน ผศ. ดร. ชื่นชนก โควินท์ และ ผศ. ดร. ภัสวดี นิดิเกษตรสุนทร ที่กรุณาให้คำแนะนำ ปรึกษา ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สุมาลี กระจ่างพันธุ์ คุณวุฒิพงษ์ เนียมหอม คุณประดับ เอี่ยมประชา คุณบุญธรรม เกตุคง คุณจิรพรรณ สุชาญไชย อาจารย์พิเนตร น้อยพุทธา ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิท้องถิ่น เพื่อตรวจสอบข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ของ จังหวัดอ่างทองและจังหวัดสระบุรี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพิเชียร อำนางวรประเสริฐ กรรมการผู้จัดการบริษัท บางกอกมีเดีย เอเยนซี คุณสุภิญญา กลางณรงค์ เลขานุการคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ และคุณวิเชียร กุศตวัต ผู้ประสานงานสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของวิทยุชุมชนในเขตภาคกลาง

ขอขอบพระคุณ สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ที่เป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้ สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ กองงาน กกช. กรมประชาสัมพันธ์ สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย สำนักประชาสัมพันธ์เขต 8 กาญจนบุรี สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด วิทยุชุมชนในจังหวัดอ่างทองและสระบุรี รวมถึงกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลทุกท่าน

ขอขอบพระคุณ นายแพทย์จุฬาเกษม ชินะผา อธิการบดีมหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น ที่มอบทุนการศึกษาระดับปริญญาเอก และบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มอบทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณรุ่นพี่ รุ่นน้อง เพื่อนรุ่น 10 สาขาวิชาพัฒนศึกษา พี่จ้อยส์ พี่สุ พี่น้อง ตึก ตรี ไพบูลย์ กุ๊ก ไพ ชิต นิค ปู อ้อ บาส ปุ๊ พี่ฟู พี่ไก่ ย้อย อ้น กิตดี น้องเล็ก ไตเติล น้องแพร หมิง หมวย พี่นิก แต้ว หนอง ที่ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ และเป็นแรงใจในการจัดทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จเรียบร้อย โดยเฉพาะ ทูน ภาสิธรรม ที่เป็นแรงผลักดันให้เดินหน้าต่อไป

คุณค่าหรือประโยชน์อันเกิดแก่วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาแด่พระคุณของบิดา ม.ร.ว.วรวิมลภ วรวรรณ และมารดา คุณวาศนา วรวรรณ ณ อุชยา รวมทั้งครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน ให้การสนับสนุน และเป็นกำลังใจอย่างดียิ่งเสมอมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภาพ.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ขอบเขตในการวิจัย.....	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต.....	12
ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต.....	12
ลักษณะสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต.....	15
แนวปฏิบัติในการรับการศึกษาตลอดชีวิต.....	16
การเรียนรู้ในชุมชน.....	17
กระบวนการในการเรียนรู้ขององค์กร.....	19
สถาบันการศึกษาในชุมชน.....	21
แหล่งการเรียนรู้.....	22
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้.....	28
ความหมายของการจัดการความรู้.....	28
ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการจัดการความรู้.....	31
วิธีการจัดการความรู้.....	37
วิธีการจัดการความรู้ตามแนวคิดของ Marquardt.....	44

การสร้างความรู้ตามแนวคิดของ Nonaka และ Takeuchi.....	48
ดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการจัดการความรู้.....	50
ปัจจัยพื้นฐานของความสำเร็จในการจัดการความรู้.....	50
แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชน.....	54
วิทยุชุมชนกับขบวนการประชาสังคม.....	54
ความเป็นมาของวิทยุชุมชน.....	56
แนวคิดวิธีการสอนเชิงวิพากษ์ (Critical Pedagogy).....	65
อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci).....	65
เปาโล แฟร์รี (Paulo Freire).....	73
ไอวาน อิลลิช (Ivan Illich).....	75
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	80
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	86
ขั้นตอนการวิจัย.....	86
การสำรวจและจำแนกแหล่งการเรียนรู้ชุมชน.....	86
เอกสารหลักที่ใช้ในการศึกษา.....	86
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	89
การตรวจสอบข้อมูล.....	89
การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ประเภทวิทยุชุมชน.....	90
พื้นที่ที่ศึกษา.....	90
ผู้ให้สัมภาษณ์.....	91
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	92
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	94
การตรวจสอบข้อมูล.....	94
ระยะเวลาในการวิจัยภาคสนาม.....	94
การนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ ประเภทวิทยุชุมชน.....	94
การยกร่างแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้.....	94
การตรวจสอบแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้.....	94

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	96
การจำแนกแหล่งการเรียนรู้ชุมชน.....	97
การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ประเภทวิทยุชุมชน.....	171
แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ ประเภทวิทยุชุมชนในเขตภาคกลาง.....	212
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	214
สรุปผลการวิจัย.....	214
อภิปรายผล.....	219
ข้อเสนอแนะ.....	222
รายการอ้างอิง.....	223
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	236

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 การเปรียบเทียบลักษณะของวิทยุกระแสหลักกับวิทยุชุมชน.....	6
ตารางที่ 2.1 สรุปความแตกต่างระหว่างการจัดการสารสนเทศกับการจัดการความรู้.....	34
ตารางที่ 2.2 วิธีการจัดการความรู้.....	37
ตารางที่ 2.3 สรุปแนวคิดของกลุ่ม Critical Pedagogy.....	78
ตารางที่ 3.1 เอกสารที่ใช้ในการศึกษาเรื่องแหล่งการเรียนรู้ในจังหวัดอ่างทองและสระบุรี.....	87
ตารางที่ 3.2 กลุ่มผู้ดำเนินกิจกรรมวิทยุชุมชนจังหวัดอ่างทองและสระบุรี.....	91
ตารางที่ 3.3 กลุ่มชุมชนที่รับฟังและหรือร่วมกิจกรรมวิทยุชุมชนจังหวัดอ่างทองและสระบุรี.....	92
ตารางที่ 4.1 แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล จังหวัดอ่างทอง	100
ตารางที่ 4.2 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อและวัสดุอุปกรณ์ จังหวัดอ่างทอง.....	106
ตารางที่ 4.3 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์จัดตั้งขึ้น จังหวัดอ่างทอง	107
ตารางที่ 4.4 แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรม จังหวัดอ่างทอง	110
ตารางที่ 4.5 แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล จังหวัดสระบุรี.....	114
ตารางที่ 4.6 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อและวัสดุอุปกรณ์ จังหวัดสระบุรี.....	134
ตารางที่ 4.7 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์จัดตั้งขึ้น จังหวัดสระบุรี.....	136
ตารางที่ 4.8 แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรม จังหวัดสระบุรี.....	141
ตารางที่ 4.9 สรุปการจำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ในจังหวัดอ่างทอง และสระบุรี.....	142
ตารางที่ 4.10 ลักษณะของแหล่งการเรียนรู้เก่าและแหล่งการเรียนรู้ใหม่.....	144
ตารางที่ 4.11 จำนวนวิทยุชุมชนจังหวัดอ่างทอง สระบุรี ลพบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี และ พระนครศรีอยุธยา.....	159
ตารางที่ 4.12 อาชีพของประธานบริหาร และหัวหน้าวิทยุชุมชน ใน 6 จังหวัดภาคกลาง.....	161
ตารางที่ 4.13 การจำแนกประเภทของผังรายการวิทยุชุมชนใน 6 จังหวัดภาคกลาง.....	162
ตารางที่ 4.14 การต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของภาคประชาชน.....	168
ตารางที่ 4.15 ผังรายการวิทยุชุมชน 1 จังหวัดอ่างทอง.....	179
ตารางที่ 4.16 ผังรายการวิทยุชุมชน 2 จังหวัดสระบุรี.....	190
ตารางที่ 4.17 สรุปการบริหารจัดการวิทยุชุมชน 1 จังหวัดอ่างทองและวิทยุชุมชน 2 จังหวัดสระบุรี.....	195
ตารางที่ 4.18 การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของวิทยุชุมชน 1 จังหวัดอ่างทอง และ วิทยุชุมชน 2 จังหวัดสระบุรี.....	207

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 2.1 วงจรการเรียนรู้ (Learning Loop).....	19
แผนภาพที่ 2.2 รูปแบบพื้นฐาน 4 ประการสำหรับการสร้างความรู้ในแต่ละองค์กร.....	48
แผนภาพที่ 4.1 พื้นที่จังหวัดอ่างทอง.....	99
แผนภาพที่ 4.2 พื้นที่จังหวัดสระบุรี.....	124
แผนภาพที่ 4.3 โครงสร้างการบริหารงานวิทย์ชุมชน 1 จังหวัดอ่างทอง.....	173
แผนภาพที่ 4.4 โครงสร้างการบริหารงานวิทย์ชุมชน 2 จังหวัดสระบุรี.....	186